

■ Aydın Talıbzadə
Əməkdar incəsənət
xadimi, professor

EV YİYƏSİ VƏ QONAQ

(festivalın gürcü günü)

Adətən, teatr festivallarında qonaqlar və ev sahibləri bir-birlərinə elə qaynayıb qatışirlar ki, bilinmir kim kimdir.

"Üç məkan" II Şeki Beynəlxalq Teatr Festivalında iki gün yaşadım və bilirdim ki, qonağam, yoxsa ev sahibi. Şeki Şəhər İcra Hakimiyyəti festivala elə bir düzen vermişdi ki, hamı qonaq ola-ola özünü ev yiyəsi sanırdı.

Amma nə qonaq olmaq asan məsələdi, nə də qonaq qəbul etmək. Çünki qonağın həyatı ev yiyəsinə əmanətdi. "Sən mənim qonağımsan" deyən adam qonağın həyatını sığortalayır. Bu yazılmamış müqəddəs Qafqaz qanunudur. "Sən mənim qonağımsan" deyən adam öz məni, mərdliyini, ruhunu sınağa çəkir. Qonaq ev yiyəsi üçün həmişə imtahanıdır. Bu da yazılmamış müqəddəs Qafqaz qanunudur.

Soruşacağınız ki, Bakıdan Şekiyə getmiş bir teatrşünası üçün bu məqam nədən belə bir aktualıq kəsb etsin?

İş bu ki, əlbəttə, fikrim tam subyektivdir (festivalın cəmi ikicə tamaşasına baxmış bir teatrşünası çox da qınamaq olmaz), II Şeki Beynəlxalq Teatr Festivalının fəzasına məhz Sandro Ahmeteli adına Tbilisi Dövlət Dram Teatrının "Ev yiyəsi və qonaq" tamaşası "Teatr dilində hamı bir-birini anlayır" cümləsini yazdı və qəşəng gürcü qılıncı ilə altın-

gürcü oxumaları ilə müşayət edilən **ayın timsallı ağıdır**. Etnoslar, millətlər, xalqlar müəyyən ideyalar, mənafeələr üstündə bir-birini qıranda ən çox adi və sadə insanlar ölür, anaların oğulları ölür. Olmazmı ki, hərə öz içində öz prinsipinə, öz fikr-ideyasına, öz kompleksinə qalib gəlsin?! Hər dəfə fikirləşirəm ki, dünya bəlkə elə prinsiplərin, adətlərin ucubundan dağılır?!

Ovçu Coxola milliyətçə kistin sayılır: əvvəllər gürcü pşavlar və xevsurlar Pankiss dərəsində məskunlaşmış

Coxola birincini seçir: xəncərini çıxarıb qonağını müdafiə edir, hətta onu qardaşının xatirəsinə xeyanətdə suçlandırmış həmkəndlisini belə öldürməkdən ehtiyatlanmır. Ancaq Coxola tək nə edə bilər?

Kənd camaatı döyə-döyə Coxolanın əl-qolunu bağlayır, Zviadaurini isə sürükləyib qəbiristanlığa aparır ki, onu öldürdüüyü adamın qəbri üstündə qətlə yetirsin. Zviadauri son damla qanına kimi döyüşür, kimsəyə tabe olmaq istəmir və bir dağ igidi kimi də ölür. Yalnız Aqaza sonacan öz qonaqpərvərliyinə sadiq qalır və ağlayıb meyitin böyründən heç hara getmir, Zviadauriyə ağı deyir.

Bu ara xevsurlar Zviadaurinin meyitini geri almaq üçün kəndə hücum çəkirlər və heç nəyi hesaba almadan mərd Coxolanı öldürürlər. Aqaza isə özünü dağ çayına atıb intihar eləyir.

V.Pşavela əsəri belə qurtarır ki, hər gecə Coxola və Zviadaurinin ruhları köhnə dostlar kimi tonqal yanında görüşüb qardaşcasına söhbətləşirlər və hər dəfə Aqaza onlar üçün yemək hazırlayır.

Pşavelanın bədii mətni yetərincə aktualdır və **süjet tipoloji baxımından xalis qəhrəmanlıq dastanıdır, Coxola və Zviadauri haqqında, onların mərdliyi və igidliyi haqqında boydur**. İrakli Gogianın tamaşasında isə qəhrəman yoxdur: onun tamaşasının qəhrəmanları qara geyinib matəm ayini icra edən oğulsuz, ərşiz, sevgilisiz, qardaşsız qocalmağa məhkum edilmiş kistebi və xevsur qadınlarıdır.

Nəyə görə bütün ömürləri boyu bu qadınlar bu faciənin ağrısını yaşamalıdır? Ona görə ki, bir insan kistebidir, o biri xevsur? Bu milli ayrı-seçkinliyin sonu olacaqmı? Yer üzündə özünü də yermi tapa bilmirsiniz? Haradandı insanlarda bu qəder kin, ədavət və qurama-qurama min cür adət?

Bunlardan birdəfəlik qurtulmaq istəyirsinizsə, **teatr festivallarına gedin: görəcəksiniz ki, orada hamı bir dildə danışır bir dildə sevir və bu sevginin adı teatrdır**.

Gürcülərin tamaşası da elə mən deyini deyir. Bəlkə də elə bu səbəbdəndir ki, rejissor öz aktyorlarını (A.Gvelesiani, G.Tsxadadze, G.Miqrauli, T.Gvazava, G.Kandelaqi, N.Areşidze, T.Fridonaşvili) **solistlərə çevirməkdən yayınır, "milli gürcü aktyoru" effektini kostyumların eyniliyi ilə "söndürür",**

onların performer liderliyini kənd sakinlərinin xoru içində "əridib" neytrallaşdırır: çünki sonucda hamı adət-ədət oyununun ifaçısıdır.

Final səhnəsinin simvolu da müxtəlif yozumlara qapı açıq. İki möhtəşəm butafor qılıncın tiyəsi bir-birinə qabaq-qəşər birləşdirilib yuxarı qaldırılır: igidlik rəmzi kimi anlaşıla bilər. Di gəl ki, bu qılıncardan qəbir daşı asılıb, üzərində də gürcülərin heraldik təsvirləri. Simvolların biri güneşi bildirir, digəri nəsil, dövrlər arasındakı vərəsəlik əlaqəsini; yəni abxazlarla gürcülərin problemi kistebilərlə xevsurların yüzil bundan öncəki ədavətinin modifikasiyasıdır, vəssalam: heç kəs heç nədən nəticə çıxarmır. Busa artıq öküz xislətinin təzahürüdür. Təsadüfi deyil ki, uzaqdan baxdıqda qılınc tiyələrinə asılmış qəbir daşı iri bir öküz kəlsinə bənzəyir sanki: qılıncın dəstəklərisə qəbir daşının üstündə iki tərəfdən burulmuş öküz buyuzlarını xatırladır.

Tamaşanın topluma göndərdiyi mesajlar da aktual və ilginçdir.

Bu millətlər bir-birlərindən nə istəyirlər?

Bu məzhəblər bir-birlərindən nə istəyirlər?

Bu dinlər bir ola-ola bir-birlərindən nə istəyirlər?

Olmazmı ki, hamı adam kimi "dünya elə birdəndir" deyib əbədi bir yerdə yaşamaq fikri ilə barışsın və heç bir məkanı sərhədlərlə parçalamasın?

Bütün sərhədlər bizim ürəyimizdədir!

Sərhədləri ürəyinizdən götürməyi unutmayın!

dan bir imza atdı.

Ahmeteli teatrının 34 yaşlı baş rejissoru İrakli Gogianın tamaşası **ənənəvi gürcü folklorunun dodekafoniyası** üzərində qurulub və Vaja Pşavelanın "Ev yiyəsi və qonaq" (1893) epik poemasının dekonstruktiv səhnə versiyasını ruh aləmi ilə gerçəkliyin, ritualla modernin sərhədində sərgiləyir. İraklinin tamaşasında **klassik gürcü mətni ilə gürcü folkloru sanki yapon Noh teatri oyunlarının musiqi tərtibatı üçün xarakterik astagəl "kouta" ritmində açılır** və ənənəvi Qafqaz ritmlərinə oppozisiya olur.

Səhnə dizaynı (Laşa İlaşvili) elə bir konstruksiyadır ki, personajları, onların jestlərini, davranışlarını üç bir tərəfdən güzgüləyə bilir. Sanki səhnədə bir personajın özü dayanıb, bir də onun ruhu. Bu isə musiqilə bərabər Noh teatrında olduğu kimi tamaşanın atmosferini mistik bir ovqata kökləyir. Yozumlar cərgəsində bu həm də o anlama gəlir ki, bizim sözüümüz, əməlimiz, yaxşılığımız, pisliliyimiz heç də balaca bir məkanda qalmır, həmənə dalğa-dalğa dünyaya yayılır və hər lənib-fırlanıb yenə özümüzə dəyir, özümüzə qaydır.

Tamaşa öz estetik bütövlüyünə görə qara paltarlarda oynanılan və hər dəfə

müsləman çəçenlərə "kistebi" deyiblər. Bir gün həməm bu kistebi Coxola, Vaja Pşavelanın əsərinin süjetini danışırım, kəndin yaxınlığında özünü Nunua kimi təqdim etmiş bir dağ igidilə tanış olur və onu evinə qonaq gətirir. Coxola da, arvadı Aqaza da ağayana və ləyaqətli davranıb igidi qaydasınca ağırılırlar.

Amma sonra məsələ dəyişir: kənddə nəyisə gizlin saxlamaq mümkündür. Camaat xəbər tutur ki, Coxolanın qonağı onun doğma qardaşının qatili xevsur Zviadauridir. Əsərin də, tamaşanın da problematikası bu məqamın üzərində fokuslaşdırılır: Coxola dilemə, seçim qarşısındadır: **ya qonaqpərvərlik adətini gözləyib qonağı qorumaq, ya da qan qışası adətinə əməl edib qatildən qardaş intiqamını almaq!**

P.S. Azərbaycan Respublikasının Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin patronajlığı ilə keçirilən II ŞBTF-də gürcülərin bu tamaşasına təkə baxmaqdan yox, həm də onu "oxumaq"dan həzz duyduym, ukraynalıların klounada, rəqs, kölgə və pantomima teatrının elementləri qarışıq "Piy" tamaşasında gördüyüm peşəkar oyun səviyyəindən mutlu oldum və çaparaq Bakıya qayıtdım. Bu səbəbdən bilirdim ki, digər tamaşalar nəməndir. Festival sərəhdələri aradan götürmək, sənət dəblərilə, ünsiyyət sevincilə paylaşmaq, insanları daha rahat anlaşmağa dəvət etmək üçündür. Elə isə bu gözəl məramlı festivalı itirməyək: elə ələyək ki, festivala yaşaya bilək, onu mədəniyyət hadisəsinə çevirə bilək; elə ələyək ki, bizim sənət dostlarımız da, bizim tələbələrımız də bu festivalın qapısını açib ev yiyəsi ilə qonaqların bir olduğunu görə bilsinlər! Mövlənə demişkən, "tövbəni yüz kərə pozmuş olsan da, yenə gəl, bizim qapımız ümid-sizlik qapısı deyil!"